

Шкуліпа Л. В.,

аспірант Національної академії статистики, обліку та аудиту

ПРАЦІВНИК І БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК: СОЦІАЛІЗМ ЧИ ДЕМОКРАТІЯ???

У статті розглянуто необхідність соціальної переорієнтації бухгалтерського обліку в бік працівника. Проведено порівняння соціально-трудова взаємин за радянських часів та сьогодні. Визначено, яке місце займає бухгалтерський облік і працівник при соціалізмі та при демократії.

Ключові слова: людський потенціал, трудовий колектив, бухгалтерський облік, соціальна орієнтація, соціально-трудова відносини.

В статье рассмотрена необходимость социальной переориентации бухгалтерского учета в сторону работника. Проведено сравнение социально-трудовых отношений в советское время и в настоящий момент. Определено, какое место занимал бухгалтерский учет и работник при социализме и при демократии.

Ключевые слова: человеческий потенциал, трудовой коллектив, бухгалтерский учет, социальная ориентация, социально-трудовые отношения.

In the article are considered the necessity of social orientation of record-keeping to worker. comparison of social labour relations is conducted in soviet time and presently. It is certain, what place was occupied by a record-keeping and worker at socialism and at democracy.

Keywords: human potential, labour collective, record-keeping, social orientation, social labour relations.

Постановка проблеми. Сучасний обліковий стан України, чи то післякризовий, чи то передкризовий, потребує соціально-економічної стабільності. Немає жодних підстав сумніватися у необхідності його покращення. Центральної уваги все більше починає набувати соціальна орієнтованість національного обліку.

На превеликий жаль, соціально-орієнтованому обліку в незалежній Україні ніколи не приділяли уваги, а отже, і потребам працівників. А соціальне значення організації бухгалтерського обліку і контролю полягає саме у здійсненні вкладень у людський капітал, що сприятиме підвищенню результативності праці в матеріальному виробництві через сприяння всебічному розвитку особистості, підвищенню рівня знань і культури, покращення здоров'я і застосування нової техніки, що приведе до покращення ряду макроекономічних показників, і соціальну ефективність для країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі теоретичні, методичні та практичні проблеми соціально-орієнтованого обліку досліджували українські вчені Є. А. Батченко, М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, О. А. Грішнова, І. В. Жиглей, А. Г. Загородній, І. Замула, А. М. Колот, Д. Л. Коник, А. І. Лозінський, Є. В. Мних, М. В. Олійник, М. С. Пушкар, В. В. Сопко, М. Шигун та інші. Із зарубіжних вчених слід виділити таких авторів, як М. Р. Метьюс та М. Х. Б. Перера [4], які назвали цей напрям соціальним обліком.

У дисертаційних дослідженнях останнім часом приділено увагу цим проблемам І. В. Жиглей [10], О. І. Пацулою [8], О. М. Пшеничною [4], К. В. Шиманською [9], які також визнають необхідність спрямування обліку в бік людського чинника.

Мета і завдання дослідження. Мета статті – розглянути: працівника як користувача обліку; роль бухгалтерського обліку в системі соціально-трудова відносин. Завданням є порівняння стану соціально-трудова відносин в Україні (демократія) та в СРСР (соціалізм).

Виклад основного матеріалу. Працівник підприємства будь-якої форми власності, як відомо, є одним із внутрішніх користувачів облікової інформації підприємства. Але у більшості підручниках з бухгалтерського обліку вказується, що облік орієнтується на задоволення чотирьох груп користувачів [5, с. 30]:

- державні органи і громадські органи;
- юридичні особи, які мають відносини з цим підприємством;
- фізичні особи (персонал);
- зарубіжні партнери та інвестори.

Цікаво, яку інформацію надають обліковці працівникам, якщо найголовніший користувач – трудовий колектив підприємства – відсутній?

Усі чотири групи зацікавлені в отриманні правдивої інформації. Яку інформацію може надати підприємство фізичним особам, точніше персоналу, з бухгалтерського погляду? Скільки отримує за свою працю робітник? Чи захищені він та його сім'я? Де це видно в нашій звітності? Що з неї можна дізнатися працівникові підприємства?

Зарубіжні автори часто вказують на необхідність декількох груп користувачів, зацікавлених у конкретних організаціях, серед яких часто наймані працівники цієї організації відсутні. За те включають менеджерів, конкурентів, постачальників, представників громадськості [6, с. 2] тощо.

Цілком є доречною критика професора Ф. Ф. Бутинця, американських науковців щодо існування мети фінансових звітів: "Фінансові звіти не можуть мати мети, – пише він, – мету мають ті, хто складає і використовує звітність" [1].

Для покращення сучасного стану бухгалтерського обліку в бік працівника пропонуємо розглянути вплив бухгалтерського обліку на соціально-трудова взаємини в радянські часи та сьогодні.

Бухгалтерський облік за умов соціалізму мав суспільне значення, оскільки слугував і працівникам, і державі. Забезпечуючи зведення показників у розрізі відомств, міністерств і галузей економіки, бухгалтерський облік мав загальнонародне визначення за рахунок його централізованої організації, що забезпечувало, своєю чергою, можливість узагальнення облікових даних всього народного господарства країни.

Досить згадати достовірність, об'єктивність і доступність колишнього традиційного радянського обліку. Достовірність обліку ґрунтувалася на чіткому документуванні кожної господарської операції. На підприємствах складалися та накопичувалися сотні тисяч первинних документів. Усі вони заповнювалися вручну, як правило, на бланках типових форм, затверджених в установленому порядку, перевірялись з формального боку та за змістом. Потім кожна операція оцінювалася (проставлялись ціни!), записувалася кореспонденція рахунків. Документи систематизувалися, підсумкові дані переносилися у накопичувальні відомості тощо. Після цього здійснювалося рознесення даних у реєстри аналітичного обліку, формувалися обороти, виводилося сальдо, складалися оборотні відомості. Робота завершувалася складанням бухгалтерського балансу та іншої деталізованої звітності. Звідси будь-яка форма звітності відповідала даним синтетичного та аналітичного обліку [1, с. 111].

У СРСР свого часу склалася чітка система державної звітності та зміцнився раціональний порядок її сприйняття та обробки. До кінця 50-х рр. звітність надходила за двома каналами – через органи ЦСУ СРСР і за рівнем підлеглих окремих відомств. З 1960 р. у зв'язку з реорганізацією управління промисловістю і будівництвом міжгалузева звітність в основному надходить через органи державної статистики для обробки та подальшого представлення даних керівним органам, плановим і господарським організаціям усіх рівнів управління. Своїй вищій організації за підлеглистю підприємства, будівельні організації та інші надсилали копії поштових звітів для використання в оперативних цілях. Галузева звітність надходила в основному в організації відповідних галузевих міністерств і відомств для обробки та зведення [1, с. 198].

"У Радянському Союзі, – писали науковці у підручнику для робочих професій, – діє єдина система народногосподарського обліку, яка забезпечує органічний зв'язок обліку зі звітністю та їх показників з показниками плану. Для всіх галузей і всіх підприємств застосовуються єдині принципи, єдина методологія обліку. Це дає можливість об'єднувати показники діяльності всіх підприємств і галузей господарства, всіх областей і економічних районів країни, а отже, забезпечує можливість здійснення обліку і контролю в масштабі всього народного господарства" [2].

У 1939 р. проф. А. І. Лозінський писав: "Орієнтуючись на те, що між соціалістичним бухгалтерським обліком і капіталістичним бухгалтерським обліком жодної різниці немає, деякі облікові працівники практично на окремих ділянках радянського господарства використовували властиві капіталістичному обліку категорії, спотворення даних обліку, вуалювання даних балансів, свідоме окомілювання і т. ін." [7, с. 73]. Але ж раніше за будь-яке відхилення та фальсифікацію бухгалтер несе відповідальність, а нині вона відсутня.

За радянських часів наші бухгалтери прагнули завищити прибуток з метою одержання квартальної або річної премії. Але це суворо каралося законом, і охочих отримати незаконно премію майже не було. Тепер всі прагнуть приховати прибуток, щоб не платити за податки.

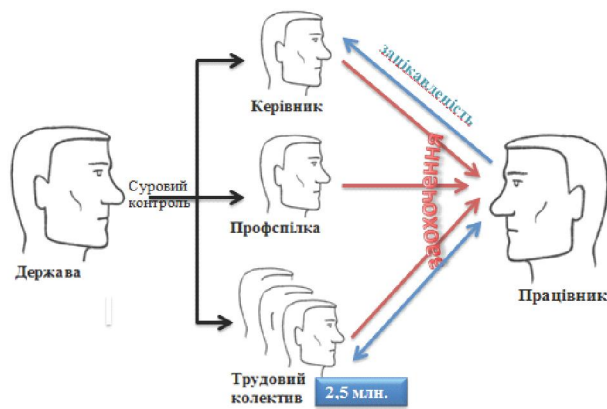
Так, у дореволюційній Росії облік і звітність теж були фальсифіковані, викривлені та слугували багатіям. Наприкінці 1890-х років прогресивні бухгалтери закликали суспільство до боротьби з маніпулюваннями в обліку та звітності [1, с. 51].

Хоча радянський облік був менш демократичний і менш прозорий, ніж теперішній переформований, та тоді працівники мали можливість брати участь в управлінні виробництвом, користуватися даними обліку, включаючи студентів і науковців. Існували різні механізми громадського, партійного і профспілкового контролю, бухгалтер виступав у ролі державного контролера, що змушувало чиновників усіх рівнів керуватися, насамперед, суспільними інтересами (рис. 1).

Суворого державного контролю дотримувалися всі, хто брав участь у соціально-трудова взаєминах підприємства: керівник, профспілка та трудові колективи, яких у радянські часи нараховувалося близько 2,5 мільйонів. Всіляко заохочували працівників покращувати якість виробленої продукції, підвищувати продуктивність праці. Працівник мав можливість брати участь в управлінні виробництвом, користуватися даними обліку.

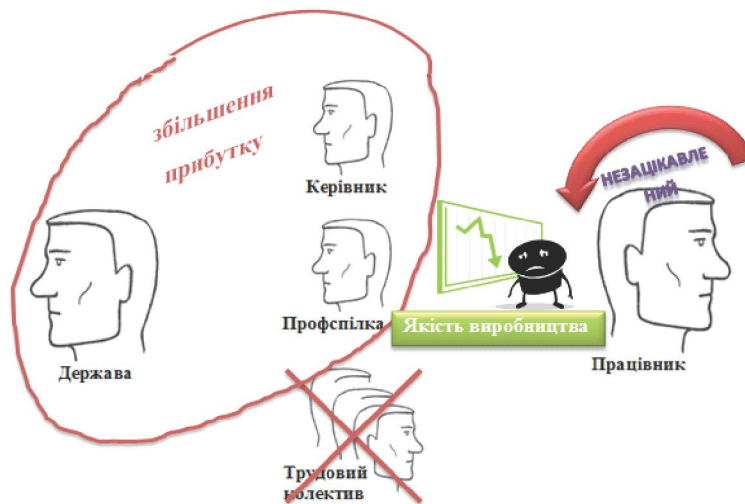
Теперішню ситуацію державного контролю можна охарактеризувати "нейтральною" (рис. 2).

Соціально-трудові відносини в Україні 1

1 Соціально-трудові відносини при соціалізмі

Рис. 1. Соціально-трудові відносини в СРСР (соціалізм)

Соціально-трудові відносини в Україні 1

Рис. 2. Соціально-трудові відносини в Україні (демократія)

Коли правляча верхівка зовсім не піклується про якість виробництва, не говорячи вже про соціальний захист працівників, про їх невисокий рівень заробітку. Трудові колективи на етапі зникнення, робітники не групуються як раніше для вирішення колективних питань з приводу підвищення якості продукції, економії ресурсів, простого – святкових заходів. Знищується найголовніше – духовність працівника. Знижується головне для держави – якість національного виробництва. Бухгалтерія працює в бік збільшення прибутку та “як задекларувати його щонайменшим шляхом” – у бік інтересів керівництва, власника.

Висновки. Соціально-орієнтований облік повинен забезпечувати інтереси і працівника, і держави. Потрібно подавати річну звітність не тільки інвесторам, до зарубіжних обліковців, які працюють на благо “великому капіталу”. Наш облік врятується від кризи тільки тоді, коли буде слугувати на суспільне благо і виконає наступні 13 років тринадцять порад:

1. Варто зазначити, що досягти бажаних змін у суспільстві можна лише за умови, коли національну волю, мудрість і далекоглядність продемонструють всі: власники, керівники підприємств, а не лише бухгалтери, коли трудові колективи самоорганізуються для захисту своїх інтересів, коли ми будемо навчати студентів, готувати аспірантів.

2. Соціальний облік як вид бухгалтерського варто передбачити в Конституції України.

3. Потрібно не лише декларувати соціальний облік, а й розробляти форму його ведення, добиватися впровадження в практику, обговорювати систему контролю за його дотриманням.

4. Наш облік повинен допомагати державі, суспільству та кожному працівникові захищати свої інтереси.
5. Перетворити комерційний аудит, спрямований на збагачення конкретної групи людей, у справжній соціально-орієнтований контроль.
6. Який національний облік потрібен нам сьогодні та в майбутньому? – питання молодим українським науковцям.
7. Створити національну систему обліку та контролю, яка б слугувала суспільству – людині праці.
8. Облік і звітність, складені на підставі достовірних даних, повинні сприяти соціальному захисту членів суспільства та справедливому розподілу доходів, що в національному обліку відсутне.
9. Для того, щоб працівники не почали зловживати своїми правами, необхідно процес соціальної захищеності зробити керованим та вигідним для обох сторін шляхом колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин між роботодавцем та найманим працівником. А облік і контроль організувати за його дотриманням і виконанням. Для колективу працівників передбачити відповідну звітність і поінформованість [1, с. 264].
10. П(С)БО доцільно пов'язати з Концепцією реформування системи соціальних послуг в Україні.
11. На кожному підприємстві варто ретельно відпрацювати систему обліку та контролю виконання умов колективного договору, визначити порядок складання на надання звітності колективам з цих питань.
12. Не допускати згубного впливу облікової звітності на життя працівників [4, с. 270].
13. Вже час великому капіталу взяти на себе частку соціальної відповідальності.

Література:

1. Альфа і омега бухгалтерського обліку або моя болісна не сповідь [Текст] / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир: ПП "РУТА", 2007. – 328 с. – ISBN 978-966-683-132-6.
2. Основы экономических знаний для рабочих [Текст]: учебник. – [изд. 2-е.]. – М. : Политиздат, 1974.
3. Скарга М. Коригування відмінностей у соціально-економічному розвитку територій / М. Скарга, Б. Шелегеда, Л. Басвська // Економіка України. – 2011. – № 4. – С. 77-87.
4. Пшенична О. М. Управління соціальним розвитком колективу підприємства (на прикладі залізничного транспорту): дис. ... канд. екон. наук: 08. 00. 04 / Пшенична Олена Миколаївна. – Х., 2008. – 187 с.
5. Пушкар М. С. Фінансовий облік у системі управління [Текст]: монографія / М. С. Пушкар, М. Т. Щирба. – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 178 с.
6. Атрилл П. Управленческий учет для финансовых менеджеров [Текст] / П. Атрилл, Э. Лейни. – М. : "Баланс-клуб". – 2003. – 602 с.
7. Куликова Л. И. Балансовая политика как учетная категория / Л. И. Куликова, А. Г. Гаришев // Бухгалтерский учет. – 2006. – № 17. – С. 70-76.
8. Пацула О. І. Облік і контроль соціальних витрат підприємства: дис... канд. екон. наук : 08. 00. 09 / О. І. Пацула. – Київ, 2008. – 178 с.
9. Шиманська К. В. Бухгалтерський облік і контроль операцій з виконання колективного договору: організація і методика : дис. ... канд. екон. наук: 08. 00. 09 / Шиманська Катерина Володимирівна. – Ж., 2010. – 188 с.
10. Жиглей І. В. Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності: теорія, методологія, організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08. 00. 09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)" / І. В. Жиглей. – Житомир, 2011. – 20, [1] с.